

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Чернігівська політехніка»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Кафедра публічного та приватного права

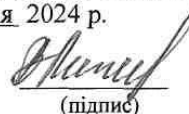
СИЛАБУС
Організаційно-правові засади надання безоплатної
правничої допомоги

ЗАТВЕРДЖУЮ

Заст. зав. кафедри

 Чічкань М.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)
«30» серпня 2024 р.

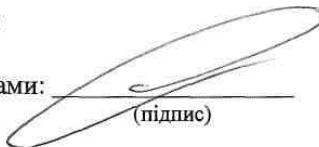
Розробник (-и): Литвиненко В.М., зав. кафедри, к.ю.н., доцент
(прізвище та ініціали, посада, науковий ступінь і вчене звання)

(підпис)

Силабус навчальної дисципліни обговорено на засіданні кафедри публічного та приватного права

Протокол від «30» серпня 2024 р. № 9

Узгоджено з гарантом освітньої програми:

(підпис)

Селецький О.В.
(прізвище та ініціали)

Тип дисципліни	Обов'язкова
Мова викладання	Українська
Рік навчання та семестр	I рік, II семестр. ОП «Право»
Викладач (-і)	Литвиненко В.М., завідувачка кафедри публічного та приватного права, к.ю.н., доцент.
Профайл викладача (-ів)	https://civil.stu.cn.ua
Контакти викладача	litvinenko.valia@stu.cn.ua

2. Анотація курсу. Організаційно-правові засади надання безоплатної правничої допомоги це навчальна дисципліна, яка дозволяє сформувати комплекс знань про систему безоплатної правничої допомоги, суб'єктів отримання та суб'єктів надання правничої допомоги, зокрема такого суб'єкта надання як юридичні клініки.

Вивчення навчальної дисципліни «Організаційно-правові засади надання безоплатної правничої допомоги» дає можливість набуття знання про загальні положення про правничу допомогу; види безоплатної правничої допомоги; систему суб'єктів, які надають безоплатну правничу допомогу; види правничих послуг, які становлять безоплатну первинну і вторинну правничу допомогу; категорії осіб, які мають право на різні види безоплатної правничої допомоги; історію розвитку юридичної клінічної освіти в Україні; структуру юридичних клінік; спеціалізацію юридичних клінік; етичні принципи діяльності співробітників юридичних клінік; ведення документації в юридичній клініці; принципи інтерв'ювання; етапи консультування; основи ораторського мистецтва; правову основу правової освіти та принципи медіації.

Програма навчальної дисципліни складається з трьох змістових модулів:

1. Загальні положення про безоплатну правничу допомогу.
2. Основні засади, етика і організація діяльності юридичних клінік.
3. Правопросвітня робота як один із напрямів роботи юридичних клініки.

Навчальна дисципліна «Організаційно-правові засади надання безоплатної правничої допомоги» викладається протягом п'ятого семестру. «Організаційно-правові засади надання безоплатної правничої допомоги» викладається за допомогою лекційних занять, практичних (семінарських) занять, самостійної роботи, в тому числі науково-дослідної роботи, написанням контрольної роботи і завершується складанням заліку.

3. Мета та цілі курсу.

Метою дисципліни «Організаційно-правові основи надання безоплатної правничої допомоги» є формування системи знань про види безоплатної правничої допомоги та послуг, які становлять її зміст, систему установ, які є суб'єктами надання безоплатної правничої допомоги, отримання навичок основних етапів інтерв'ювання у студентів спеціальності «Право».

Основними завданнями дисципліни «Організаційно-правові основи надання безоплатної правничої допомоги» є:

1. Розкрити види безоплатної правничої допомоги, систему установ, які забезпечують надання безоплатної правової допомоги, визначити категорії осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу.
2. Навчити основним етапам проведення інтерв'ювання, аналізу фактичних обставин справи та розробці різних позицій по справі.
3. Сформувати уявлення про етапи розвитку клінічного юридичного руху, організацію діяльності юридичних клінік та напрямків її діяльності.
4. Розкрити поняття про правову освіту та медіацію.

Під час вивчення дисципліни здобувач вищої освіти має набути та/ або розширити наступні спеціальні компетентності, передбачені освітньою програмою:

ЗК 2. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 3. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 9. Здатність працювати в команді.

ЗК11. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.

СК14. Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

4. Результати навчання.

Під час вивчення дисципліни ЗВО має досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання (РН), передбачені освітньою програмою:

РН 3. Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

РН 5. Давати короткий правовий висновок щодо окремих фактичних обставин з достатньою обґрунтованістю.

РН 9. Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій.

РН 12. Доносити до респондента матеріал з певної правової проблематики доступно і зрозуміло.

РН 17. Працювати в команді, забезпечуючи виконання завдань команди.

РН 18. Застосовувати в професійній діяльності основні сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

РН 22. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів у різних правових ситуаціях.

5. Пререквізити

Передумовою для вивчення дисципліни є успішне засвоєння дисциплін: Юридична деонтологія, Інформаційні і комунікаційні технології, Конституційне право України.

6. Обсяг курсу.

Вид заняття	Загальна кількість годин
Лекції	16
Практичні заняття	14
Самостійна робота	60
Індивідуальне завдання	контрольна робота
Всього кредитів	3

Формами проведення занять є лекційні та практичні заняття, самостійна робота, виконання контрольної роботи. Проведення занять відбувається на парах згідно розкладу та за допомогою платформи дистанційного навчання «MOODLE».

7. Тематика курсу.

Тематика лекційних занять

Тема 1. Поняття та види правничої допомоги.

Правнича допомога: поняття та різновиди. Безоплатна правнича допомога. Види безоплатної правничої допомоги. Право на безоплатну первинну правничу допомогу. Види правничих послуг, які становлять безоплатну первинну правничу допомогу. Право на безоплатну вторинну правничу допомогу. Види правничих послуг, які становлять безоплатну вторинну правничу допомогу. Підстави відмови в наданні безоплатної вторинної правничої допомоги. Підстави припинення безоплатної вторинної правничої допомоги.

Тема 2. Система безоплатної правничої допомоги

Координаційний центр з надання правничої допомоги Суб'єкти надання безоплатної первинної правничої допомоги. Правовий статус установ з надання безоплатної первинної правничої допомоги. Суб'єкти надання безоплатної вторинної правничої допомоги. Правовий статус центрів з надання безоплатної правничої допомоги. Порядок надання безоплатної правничої допомоги працівниками місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Тема 3. Юридична клініка: поняття, види, принципи діяльності

Історія розвитку юридичної клінічної освіти. Передумови виникнення юридичної клінічної освіти. Поняття та завдання клінічної юридичної освіти. Стандарти клінічної юридичної освіти.

Правова основа діяльності юридичних клінік в Україні. Поняття юридичних клінік: основні функції, ознаки, завдання та принципи діяльності. Форми роботи юридичної клініки. Класифікація та види юридичних клінік. Створення юридичної клініки та управління нею. Юридичні клініки України та юридичні клініки за кордоном.

Тема 4. Професійна етика у діяльності юридичних клінік.

Професійна етика та її види. Етика юриста та її значення. Основні етичні засади здійснення діяльності у юридичній клініці. Взаємовідносини учасників юридичної клініки з клієнтами. Взаємовідносини між учасниками юридичної клініки. Характеристика Етичних кодексів різних юридичних клінік.

Тема 5. Організація роботи юридичної клініки.

Установчі документи у юридичній клініці. Статут юридичної клініки. Положення про юридичну клініку. Правила роботи в юридичній клініці. Етичний кодекс. Персонал юридичної клініки. Органи юридичної клініки. Етапи набрання нових членів юридичної клініки. Втрата і позбавлення членства. Права та обов'язки членів. Реклама юридичної клініки. Документація у юридичній клініці. Зовнішні зв'язки юридичної клініки.

Тема 6. Надання правничої допомоги у юридичній клініці

Спеціалізація юридичних клінік. Способи та види надання правничої допомоги. Загальні правила надання правничої допомоги. Етичні правила. Правило конфіденційності та компетентності. Організаційні правила. Система реєстрації, обліку та зберігання справ.

Тема 7. Схема роботи з клієнтом

Перша зустріч з клієнтом. Інтерв'ю. Необхідні навички для проведення інтерв'ю. Підготовка до консультації. Додаткові зустрічі з клієнтом. Надання консультації. Закриття справи. Складання юридичних документів. Етапи складання документів.

Тема 8. Поняття правової просвіти

Поняття правової просвіти. Функції правової просвіти. Цілі правової просвіти. Правовий нігілізм, його причини. Шляхи подолання правового нігілізму.

Тема 9. Правопросвітня діяльність юридичних клінік

Мета правової просвіти у діяльності юридичних клінік. Форми правової просвіти. Безпосередня робота з аудиторією. Дистанційна робота з аудиторією. Вимоги до проведення форм правової просвіти у юридичних клініках.

Тема 10. Альтернативні способи вирішення конфлікту. Медіація.

Поняття альтернативних способів вирішення конфліктів. Види альтернативних способів вирішення конфліктів. Медіація – теорія та практика. Розвиток медіації в Україні. Закон України «Про медіацію». Медіація як ефективний засіб для перевиховання та попередження злочинності серед неповнолітніх.

Тематика практичних занять

Поняття та види правничої допомоги.

Система безоплатної правничої допомоги

Юридична клініка: поняття, види, принципи діяльності

Організація роботи юридичної клініки

Надання правничої допомоги у юридичній клініці

Схема роботи з клієнтом

Поняття правової просвіти.

Тематика самостійної роботи

Здійснюється самостійне опрацювання окремих тем та питань в межах таких тем: Поняття та види правничої допомоги, Система безоплатної правничої допомоги, Юридична клініка: поняття, види, принципи діяльності, Професійна етика у діяльності юридичних клінік, Організація роботи юридичної клініки, Надання правничої допомоги у юридичній клініці, Схема роботи з клієнтом, Поняття правової просвіти, Правопросвітня діяльність юридичних клінік, Альтернативні способи вирішення конфлікту. Медіація.

7. Система оцінювання та вимоги.

Загальна система оцінювання курсу	Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання результатів навчання студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на семінарських заняттях, а також самостійність та своєчасність здачі виконаних індивідуальних та самостійних завдань викладачу згідно з графіком навчального процесу.		
	Максимально можливий бал за конкретним завданням ставиться за умови відповідності виду індивідуальної та самостійної роботи, усної або/та письмової відповіді всім зазначеним критеріям. Відсутність тієї або іншої складової знижує кількість балів.		
	Контрольний захід	Бали за один вид роботи	Всього балів за семестр
	Поточний контроль знань студентів		
	Обов'язкові види робіт		
	Присутність на занятті	0–1	15
	Усна відповідь	0–2	14
	Реферування або виконання самостійної дослідної роботи (есе)	0–2	14
	Виконання модульної контрольної роботи	0–10	10
	Розробка просвітнього заходу	0–7	7
	разом		60
	Вибіркові види робіт		

	Виконання вибіркового виду самостійної роботи (презентації PowerPoint, доповідь на наукову студентську конференцію, участь у студентській олімпіаді, підготовка наукових публікацій тощо)	до 10 балів	10
	Підсумковий контроль знань студентів		
	Диференційований залік		40
	Загальна кількість балів за семестр		100
Вимоги до реферату, КР тощо	Критерії оцінки контрольної роботи, виходячи з максимальної кількості балів, передбачених за її виконання:		
	10-9 балів - відповідь правильна, повна, послідовна, логічна; здобувач вищої освіти впевнено володіє фактичним матеріалом з усього курсу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань, чітко орієнтується в матеріалі, аналізує причинно-наслідкові зв'язки; здобувач вищої освіти має навички користування нормативним матеріалом і вміло застосовує його при відповідях; відповідь на теоретичні запитання дає з використанням відповідної термінології, допускаючи при цьому 1-2 незначні помилки з фактичного матеріалу.		
	8-6 балів - відповідь правильна, послідовна, логічна, але здобувач вищої освіти допускає у викладі окремі незначні пропуски фактичного матеріалу, вміє застосовувати його щодо конкретно поставлених завдань, у деяких випадках нечітко формулює загалом правильні відповіді; орієнтується в матеріалі; здобувач вищої освіти має навички користування нормативним матеріалом.		
	5-4 бали - здобувач вищої освіти володіє більшою частиною фактичного матеріалу, але викладає його не досить послідовно і логічно, допускає істотні пропуски у відповіді, не досить впевнено орієнтується у нормативній базі, не завжди вміє інтегровано застосовувати набуті знання для аналізу конкретних ситуацій, нечітко, а інколи й невірно формулює основні теоретичні положення та причинно-наслідкові зв'язки.		
	3-1 бали - здобувач вищої освіти виявляє незнання більшої частини фактичного матеріалу; відповідь не розкриває поставлених запитань чи завдань; допускає грубі помилки.		
	0 балів - ставиться коли здобувач вищої освіти не виконав відповідного завдання або виконав його повністю неправильно.		
	Після перевірки контрольної роботи та оголошення її результатів здобувачам вищої освіти надається можливість ознайомитись з власними роботами та завданнями для них, і при необхідності оспорити результати контрольної роботи.		
	Критеріями оцінки змісту реферату/індивідуальної роботи є повнота висвітлення питання. Зрозумілість, уміння аналізувати, зіставляти та узагальнювати різні підходи, працювати з нормативними актами, наявність власної думки, оформлення роботи.		
	Оцінювання виконання реферату/індивідуальної роботи здійснюється на основі наступних критеріїв:		
	- 2 бали – матеріал викладений логічно і повно, результати дослідження мають практичну і теоретичну цінність, висновки аргументовані і обґрунтовані, реферат містить вступ, основну частину, висновки і список літератури, оформлення реферату/індивідуальної роботи відповідає вимогам;		
	- 1,5 бали – матеріал викладений логічно і повно, результати		

	дослідження мають практичну і теоретичну цінність, висновки недостатньо аргументовані і обґрунтовані, реферат/індивідуальна робота містить вступ, основну частину, висновки, проте список літератури є недостатнім, оформлення відповідає вимогам; - 1 бал – матеріал викладений недостатньо повно, реферат/індивідуальна робота не містить вступу, висновки не достатньо аргументовані, обґрунтовані та/або не стосуються усіх поставлених завдань, список літератури є недостатнім, оформлення не відповідає вимогам; - 0 балів – викладений матеріал неповний, реферат/індивідуальна робота не містить вступу, основна частина не є структурованою, висновки поверхневі або відсутні, список літератури є недостатнім, оформлення не відповідає вимогам.	
Семінарські заняття	Усне опитування - включає в себе опитування за будь-яким питанням, винесеним на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших студентів, запитання студентів до інших студентів, відповідей інших студентів, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше), відповіді на контрольні питання з теми семінарського заняття. Максимальна кількість балів може бути виставлена студентам, підготовленим до відповідей на усі питання теми.	
	Рівень знань	Критерії оцінювання
	4 бали Відмінний	Здобувач вищої освіти виявляє вміння самостійно отримувати інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, вирішує практичні ситуації
	3 бали Добрий	Здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок
	2 бали Задовільний-мінімальний	Здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих
	1-0 балів Незадовільний	Здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу, не може розв'язати практичних ситуацій, порушує правила академічної доброчесності.
Умови допуску до підсумкового контролю	Підсумковий контроль знань студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового диференційованого заліку. Умовою допуску до заліку є виконання всіх обов'язкових видів навчальної роботи. У випадку, якщо здобувач вищої освіти протягом семестру не виконав у повному обсязі всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані практичні, має більше 30% пропусків навчальних занять (без поважних причин) від загального обсягу аудиторних годин відповідної навчальної дисципліни або не набрав мінімально необхідну кількість балів (тобто кількість балів, яка сумарно з максимально можливою кількістю балів, які здобувач вищої освіти може отримати під час семестрового контролю не дозволить отримати підсумкову оцінку	

«задовільно – Е, 60 балів»), то він не допускається до складання заліку під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому «Положенням про поточне та підсумкове оцінювання знань ЗВО НУ «Чернігівська політехніка» (<https://stu.cn.ua/wp-content/uploads/2021/04/polozhennya-pro-potochne-ta-pidsumkove-ocinyuvannya-znan-zdobuvachiv-vyshhoyi-osvity-1.pdf>).

Семестровий контроль у вигляді диференційованого заліку проводиться під час сесії з двома питаннями: (по 20 балів). Оцінка за результатами вивчення дисципліни формується шляхом додавання результатів поточного контролю до підсумкової оцінки.

У випадку повторного складання заліку (за результатами нездачі) всі набрані протягом семестру бали анулюються, а повторний залік складається з двома питаннями (50, 50). Білети на залік знаходяться у пакеті документів на дисципліну.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти Поточний контроль за модулями

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю		
Змістовий модуль 1. Загальні положення про безоплатну правничу допомогу		0...10
1	Присутність на занятті	0- 2
2	Усна відповідь	0 -4
3	Реферування або виконання самостійної дослідної роботи (есе)	0-4
Змістовий модуль 2. Основні засади, етика і організація діяльності юридичних клінік		0...20
1	Присутність на занятті	0- 4
2	Усна відповідь	0 -8
3	Реферування або виконання самостійної дослідної роботи (есе)	0-8
Змістовий модуль 3. Правопросвітня робота як один із напрямів роботи юридичних клініки		0...5
1	Присутність на занятті	0-1
2	Усна відповідь	0-2
3	Реферування або виконання самостійної дослідної роботи (есе)	0-2
Контрольна робота		0...10
Розробка просвітнього заходу		0...7
Присутність на лекціях		0...8
Всього за поточний контроль		0...60

Підсумковий контроль

Вид контролю	Кількість балів
Результат поточного контролю за модулями	0...35
Розробка просвітнього заходу	0...7
Присутність на лекціях	0...8
Контрольна робота	0...10
Диференційований залік	0...40
Зважена семестрова оцінка	0...100

Шкала оцінювання результатів навчання

Оцінка в балах	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою (диференційований залік)	
		для екзамену (диференційованого заліку), курсового проєкту (роботи), практики, атестації	
90 – 100	A (відмінно)	відмінно	90 – 100
82-89	B (дуже добре)	добре	82-89
75-81	C (добре)		75-81
66-74	D (задовільно)	задовільно	66-74
60-65	E (достатньо)		60-65
0-59	FX (незадовільно)	незадовільно з можливістю повторного складання	0-59

8. Політики курсу.

До загальної політики курсу відноситься дотримання принципів відвідування занять у відповідності до затвердженого розкладу, а також вільного відвідування лекційних занять для осіб, які отримали на це дозвіл відповідно до Порядку надання дозволу на вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка», Порядку надання дозволу на вільне відвідування занять здобувачам вищої освіти Національного університету «Чернігівська політехніка».

Загальні засади освітнього процесу в НУ «Чернігівська політехніка» закріплені Положенням про організацію освітнього процесу в Національному університеті «Чернігівська політехніка», затв. Вченою радою від 31.08.2020 <https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/plozhennya-pro-organizacziyu-osvitnogo-proczesu.pdf> та Положенням про дистанційне навчання в Національному університеті «Чернігівська політехніка», затв. Вченою радою 31.08.2020 <https://stu.cn.ua/wp-content/stu-media/normobaza/normdoc/norm-osvitproces/plozhennya-pro-dystancijne-navchannya.pdf>.

Запорукою успішного вивчення дисципліни є активність під час проведення практичних та лекційних занять.

Політика дедлайнів

Пропущені теми семінарських занять не відпрацьовуються. Виключенням може бути наявність поважних причин несвоєчасної здачі зазначених робіт (хвороба, участь в зазначений час в інших видах навчальної, наукової чи організаційної роботи, офіційна робота за фахом тощо).

Політика користування ноутбуками / смартфонами

Прохання до здобувачів тримати смартфони переведеними у беззвучний режим протягом лекційних та практичних занять, так як дзвінки, переписки та спілкування у соціальних мережах відволікають від проведення занять як викладача, так й інших здобувачів. Ноутбуки, планшети та смартфони не можуть використовуватися в аудиторіях під час занять та під час проведення підсумкового контролю (за виключенням проходження тестового контролю в системі Moodle).

Політика заохочень та стягнень

За результатами навчальної, наукової або організаційної діяльності здобувачів вищої освіти, можуть нараховуватися додаткові бали – до 10 балів, у залежності від вагомості досягнень.

Політика академічної доброчесності

Академічна доброчесність повинна бути забезпечена під час проходження даного курсу, зокрема при виконанні курсових робіт (принципи описані у Кодексі академічної доброчесності Національного університету «Чернігівська політехніка» <https://stu.cn.ua/wp-content/stu->

media/normobaza/normdoc/norm-yakist/kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti.pdf). Списування під час підсумкового контролю, виконання практичних завдань на замовлення, підказки вважаються проявами академічної недоброчесності. Від усіх слухачів курсу очікується дотримання академічної доброчесності у зазначених вище моментах. До здобувачів вищої освіти, у яких було виявлено порушення академічної доброчесності, застосовуються різноманітні дисциплінарні заходи (включаючи повторне проходження певних етапів).

Правила перезарахування кредитів

Кредити, отримані в інших закладах вищої освіти, а також результати навчання у неформальній та/або інформальній освіті, можуть бути перезараховані викладачем у відповідності до Положення визначення академічної різниці та визнання результатів попереднього навчання в Національному університеті «Чернігівська політехніка», Порядку визначення академічної різниці та визнання результатів попереднього навчання в Національному університеті «Чернігівська політехніка».

9. Рекомендована література

1. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 51. Ст.577.
2. Положення про центри з надання безоплатної правничої допомоги: Наказ Міністерства юстиції України 02.07.2012 № 967/5. *Офіційний вісник України*. 2012 р. № 50. Стор. 559.
3. Правнича клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник / за заг. ред.. В.М. Сущенко. К.: Ваіте, 2020. 274 с.
4. Невідкладна правнича допомога. Юридичний порадник: практичний посібник. Київ. Юрінком інтер, 2019. 300 с.
5. Литвиненко В.М., Лавріненко Д.С. Принципи надання безоплатної правової допомоги // Правові засади розвитку держави в умовах проведення децентралізації. Збірник матеріалів VII регіональної науково-практичної конференції (6 жовтня 2021 року) - Чернігів: Чернігівський інститут ім. Героїв Крут ПрАТ «ВНЗ «МАУП», 2021. С. 82-88.
6. Bezplatna pomoc prawna: RPO upomina sin o kliniki prawa, available at URL: <http://www4.rp.pl/artykul/1203156-Bezplatna-pomoc-prawna-RPO-upomina-sie-o-kliniki-prawa.html>

Інформаційні ресурси

1. <https://eln.stu.cn.ua/course/view.php?id=3540> (посилання на сторінку дисципліни в системі дистанційного навчання Moodle)
2. Офіційний сайт Верховної Ради України – <http://rada.gov.ua>
3. Офіційний сайт системи БПД <https://legalaid.gov.ua>